Nezeriyye kollek

1.Sosial işçilər tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətlərdən bəhs edin.

Sosial işçilərin əsas işləri

Sosial işçilər insanlara kömək etmək və onların həyatını yaxşılaşdırmaq üçün müxtəlif işlər görürlər. Bu işlər insanların ehtiyaclarına görə dəyişir. Aşağıda sosial işçilərin əsas işləri göstərilib:

1. **Şəxsi və Sosial Dəstək**
   Sosial işçilər insanlara şəxsi və ailə problemlərini həll etməkdə kömək edirlər. Onlara məsləhət verirlər və ünsiyyət qurmağa yardım edirlər.
2. **Məlumat Vermə və Yönləndirmə**
   İnsanlara mövcud hüquqlar, sosial xidmətlər və resurslar barədə məlumat verirlər. Lazım olduqda onları uyğun təşkilatlara yönləndirirlər.
3. **Krizis Zamanı Yardım**
   Çətin vəziyyətdə olan insanlara tez bir zamanda yardım edirlər. Məsələn, zorakılıq görən və ya psixoloji problem yaşayan insanlara kömək edirlər.
4. **Ailə və Uşaqlara Dəstək**
   Ailədaxili problemləri həll etməyə çalışırlar. Uşaqları qoruyur və valideynlərə uşaqları düzgün böyütmək üçün məsləhət verirlər.
5. **Təhsil və Məsləhət**
   Şagirdlərə, gənclərə və böyüklərə təhsil və şəxsi inkişaf üçün yardım edirlər. Onlara məktəb və gündəlik problemləri həll etməkdə dəstək olurlar.
6. **İş və İqtisadi Yardım**
   İş tapmaqda çətinlik çəkən insanlara yardım edirlər. Onlara iş tapmağa və sosial yardım almağa kömək edirlər.
7. **Psixoloji Dəstək**
   Psixoloji problemi olan insanlarla fərdi və qrup şəklində danışaraq onlara dəstək verirlər.
8. **Hüquqi Yardım**
   İnsanlara hüquqları barədə məlumat verirlər. Hüquqi yardıma ehtiyacı olanları müvafiq mütəxəssislərə yönləndirirlər.
9. **Cəmiyyətlə İş və Maarifləndirmə**
   İnsanlara sosial problemləri başa salırlar və bu problemlərin həlli üçün tədbirlər təşkil edirlər. Sosial ədaləti təşviq edirlər.
10. **Əlillər və Yaşlılara Yardım**
    Əlil və yaşlı insanlara gündəlik işlərində kömək edirlər. Onların ailələrinə də dəstək verirlər.

Bu işləri görərkən sosial işçilər insanlara hörmətlə yanaşır, ədalətli və şəffaf işləyirlər. Bu, insanların həyatını yaxşılaşdırmağa və cəmiyyətə fayda verməyə kömək edir.

2 Sosial işçi öz peşəsini icra edərkən qurumdakı rolları və funksiyalarını izah edin.

Sosial işçinin rolları və funksiyaları

Sosial işçi işləyərkən bir neçə fərqli rol oynayır. Bu rollar insanlara kömək etmək və onların həyatını yaxşılaşdırmaq üçündür:

1. **Məsləhətçi**
   Sosial işçi insanlara və ailələrə problemlərini həll etməkdə məsləhət verir. Onlara lazım olan xidmətləri tapmağa kömək edir.
2. **Təşkilatçı**
   Sosial işçi lazımi resursları tapır və insanlara təqdim edir. Təşkilat və proqramların düzgün işləməsini təmin edir.
3. **Dəstəkçi**
   Çətinlik yaşayan insanlara emosional və sosial dəstək verir. Onları dinləyir və yanında olur.
4. **Nəzarətçi**
   İnsanların vəziyyətini izləyir. Lazım olduqda müdaxilə edir və vəziyyəti qiymətləndirir.
5. **Vəkil**
   İnsanların hüquqlarını qoruyur. Hüquqi məsələlərdə kömək edir və məsləhət verir.
6. **Maarifləndirici**
   İnsanlara məlumat verir. Onlara necə kömək ala biləcəklərini və həyatlarını necə yaxşılaşdıra biləcəklərini izah edir.
7. **Müşahidəçi**
   İnsanların həyatında baş verən dəyişiklikləri izləyir. Problemləri başa düşmək üçün qiymətləndirmələr aparır.
8. **Resurs yönləndiricisi**
   Sosial xidmətlər və proqramlar barədə məlumatlıdır. İnsanları uyğun xidmətlərə yönləndirir və bu resurslardan istifadə etmələrinə kömək edir.

Bu rollar sayəsində sosial işçilər insanlara daha yaxşı həyat qurmaqda kömək edirlər. Hər bir sosial işçi bu rolları məsuliyyətlə yerinə yetirir.

3.Sosial işçinin psixoloji davamlılıq, açıq fikirlilik və obyektivlik kimi vacib xüsusiyyətlərini nümunə göstərməklə izah edin.

Sosial işçinin müxtəlif rolları

Sosial işçi fərqli insanlarla — tək şəxslərlə, ailələrlə, qruplarla və icmalarla işləyir. Onun rolları peşə qaydalarına və qanunlara əsaslanır.

1. **Vasitəçi**
   Sosial işçi insanların ehtiyaclarını öyrənir və onları lazımi xidmətlərlə birləşdirir. Məsələn, əgər bir insan humanitar yardıma ehtiyac duyursa, sosial işçi onu uyğun proqramlara yönləndirir.
2. **Vəkil**
   Sosial işçi insanların hüquqlarını qoruyur və onların adından çıxış edir. O, müraciət edən şəxslərin öz qərarlarını vermə haqqına hörmət etməlidir.

3. **Təlimçi**
   Sosial işçi insanlara sosial bacarıqlar öyrədir. Onlara düzgün davranmağı və cəmiyyətə uyğun yaşamağı göstərmək üçün seminarlar keçirir.
4. **Məsləhətçi**
   Sosial işçi insanların emosional və sosial problemlərini həll etməyə kömək edir. Bunun üçün insan psixologiyasını yaxşı bilməlidir.
5. **Hadisə meneceri (case manager)**
   Sosial işçi insanlara lazım olan xidmətləri tapır, onları uyğun yerlərə yönləndirir, prosesi izləyir və qiymətləndirir.

Nəticə:
Sosial işçi bu rolları yerinə yetirərək insanların həyatını yaxşılaşdırmağa və cəmiyyətdə ədaləti qorumağa çalışır.

4.Təcrübədə sosial işə müdaxilə prosesinin mərhələlərini sxem təsvir üzərindən izah edin.

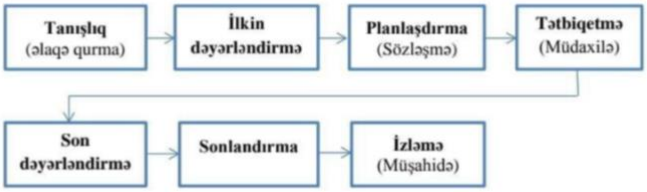
Sosial işdə müdaxilə mərhələləri

Sosial işdə insanların həyatını yaxşılaşdırmaq və onların sosial problemlərini həll etmək üçün bir neçə addım atmaq lazımdır. Bu addımlar bir-biri ilə bağlı və planlı şəkildə olmalıdır.

Sosial işçi fərdlərlə, qruplarla və ya cəmiyyətlə işləyəndə bu addımları izləyir. Bu proses zamanı sosial işçi problemi araşdırır, plan qurur və həmin plan üzrə işləyir.

Bu müdaxilə prosesi **yeddi əsas mərhələdən** ibarətdir. Bu mərhələlər sosial işçiyə problemi düzgün şəkildə həll etməkdə kömək edir.

Bu yeddi mərhələ həm fərdi problemlərdə, həm də ümumi sosial problemlərdə istifadə olunur

5.Tətbiq və müdaxilə mərhələsində hansı işlər görülməlidir? Sosial iş tətbiqində fəaliyyət sistemlərini nümunə üzərindən təhlil edin.

Bu mərhələ sosial iş prosesində insanlara dəyişiklik etməkdə kömək etmək üçün istifadə olunur.
Dəyişiklik etmək bəzən çətin olur və insanlar bundan qorxa və ya narahat ola bilər. Sosial işçi onları bu prosesə hazırlamalı, məlumat verməli və dəstək olmalıdır.

Bu mərhələdə sosial işçi nə edir:

- Müraciətçinin davranışlarını dəstəkləyir.
  Məsələn, məktəbə getməyən uşağı həvəsləndirmək üçün ona mükafat vermək və ya özünü dəyərli hiss etdirmək olar.
- Ailədə problem varsa, ona da müdaxilə edilir.
  Məsələn, ailəyə maddi dəstək lazımdırsa, uyğun təşkilatlara yönləndirilə bilər. İşsizlik varsa, iş axtarma və ya maliyyə planlaşdırması ilə bağlı kömək göstərilə bilər.
- İnsanlar yoxsulluq, zorakılıq və işsizlik səbəbindən özlərini gücsüz hiss edə bilərlər. Sosial işçi onların özlərinə olan inamını artırmağa çalışmalıdır.
- Müraciətçi və ailəsi "bir sistem" kimi qəbul olunur. Yəni təkcə fərd yox, ailə və ətraf mühit də nəzərə alınır.

Nümunə:
Əgər 14 yaşlı bir uşaq oğurluq etdiyi üçün cəza alıbsa və anası onun dostları ilə münasibətinin düzəlməsini istəyirsə, bu zaman həm ana, həm uşaq, həm də məktəb işçiləri bu prosesə daxil edilməlidir. Sosial işçi müəllim, məktəb direktoru və məsləhətçi ilə birlikdə işləyərək geniş bir dəstək qrupu yarada bilər.

Nəticə:
Bu mərhələdə məqsəd – insanlara dəstək olmaq, onların ətrafındakı imkanları birləşdirmək və problemi birlikdə həll etməkdir.

6.Riskin mahiyyətini və idarə edilməsi xüsusiyyətlərini izah edin.

Risk – bir insanın davranışlarının onun həyatı, sağlamlığı, münasibətləri və ətrafı üçün **pis nəticələrə səbəb olma ehtimalıdır**.

Risk faktorları – bir xəstəlik və ya problem yaşamaq ehtimalını artıran **şərait və ya davranışlardır**.
Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- **Şəraitlər:** yaş, cinsiyyət, irsiyyət, çəki, sosial mühit və s.
- **Davranışlar:** siqaret çəkmək, alkoqol və narkotik istifadə etmək və s.

Riskli qrup – müəyyən bir fiziki, zehni və ya sosial problemin baş verməsinə **daha çox meyilli olan insanlardır**.
Məsələn: əlilliyi olan şəxslər, yaşlılar, psixoloji problemi olanlar və s.

Riskin xüsusiyyətləri:

- Əvvəlcədən **təxmin edilə bilər**, amma **mütləq baş verəcək** deyə bir şey yoxdur.
- **Şans, ehtimal və gözlənilməzliklə** bağlıdır.
- Riskli hadisələrə **qocalıq, xəstəlik, qəza, istismar, ölüm** kimi vəziyyətlər aiddir.

Sosial risk nədir?

Sosial risk, insanın evdə və ya cəmiyyətdə **normal yaşamasına mane olan və ya təhlükə yaradan** hallardır.
Bunlara aiddir:

- İşsizlik
- Yoxsulluq
- Miqrasiya (köç)
- Boşanma və ailə içi münaqişələr
- Təhsildən kənarda qalmaq
- Əlilliyi və ya zehni xəstəliyi olan ailə üzvü
- Yaşlılara qayğı ehtiyacı
- Həbsdə olan ailə üzvü və s.

Risk haqqında əlavə məlumat:

- Risk — müəyyən bir müddətdə məqsədə çatmamaq və zərərə uğrama ehtimalıdır.
- Risk **ola da bilər, olmaya da** – amma əgər baş verərsə, nəticəyə **mənfi təsir göstərə bilər**.
- **Bütün risklər zərərli deyil** – bəzi risklər yaxşı nəticələr də verə bilər.
- Əgər baş verərsə, bu risklər **vaxt, pul, keyfiyyət və miqyas** kimi sahələrə mənfi təsir edə bilər.

7.Qoruyucu-profilaktik xidmət sahəsi haqqında açıqlama verin.

Qoruyucu-profilaktik xidmətlər — riski olan insanlara, ailələrə və cəmiyyətə uzun müddətdə sosial və iqtisadi fayda vermək üçün nəzərdə tutulmuş təcrübələrdir. Bu xidmətlər, bir problemi həll etməkdən daha çox, gələcəkdə problemlərin qarşısını almağa yönəlir.

- **Riskləri tamamilə aradan qaldırmaq mümkün deyil**, amma qoruyucu tədbirləri artıraraq, **tarazlığı qorumaq mümkündür**.
- Araşdırmalar göstərir ki, həyatın ilk illərində verilən dəstək, qısa müddətdə fərdin təhsilini və müvəffəqiyyətini artırır. Uzun müddətdə isə, bu dəstək təhsil səviyyəsini, gəlir səviyyəsini artırır, cinayət nisbətini azaldır və fərdin sosial-iqtisadi səviyyəsini yüksəldir.
- **Erkən dəstək** məhrum edilməsi, fərdin həyatına mənfi təsir göstərir.

Qoruyucu-profilaktik xidmətlər son illərdə **"erkən xəbərdarlıq sahəsi"** olaraq tanınır. Bu sahədə **"çox dəyişkənli risk"** anlayışı əsas rol oynayır.
Erkən xəbərdarlıqda çalışan mütəxəssislər, yalnız doğuşdan əvvəlki risklərə deyil, həm də doğuşdan sonra və həyatın digər mərhələlərində yaranan risk faktorlarına diqqət yetirirlər. Araşdırmalar göstərir ki, genetik və sağlamlıq faktorları, uşaq istismarı kimi risklərdən əlavə, sosial-iqtisadi faktorlar da inkişaf baxımından risk yaradır.

8.Ailə ilə əlaqəli risk faktorlarını izah edin. Yoxsulluqla əlaqəli riskləri praktiki əsasda dəyərləndirin.

Ekoloji sistem yanaşması insanın inkişafını onun ətraf mühitlə qarşılıqlı təsiri əsasında izah edir. Bu yanaşmaya görə, fərdin sosial və psixoloji vəziyyətinə **ailə, cəmiyyət və sosial strukturlar** təsir göstərir. İnsan təkbaşına inkişaf etmir; böyüdüyü **ailə, yaşadığı mühit, cəmiyyət və sosial şərtlər** onun həyatına və davranışlarına böyük təsir edir.

Risk faktorları müxtəlifdir:

- **Ailə ilə bağlı risklər**: Boşanma, valideynlərin uşağa qayğı göstərməməsi, ailə üzvlərinin mənfi davranışları və sosial-iqtisadi çətinliklər uşağın psixoloji və sosial inkişafına mənfi təsir edə bilər.
- **Cəmiyyətlə bağlı risklər**: İqtisadi çətinliklər, işsizlik, irqçilik və zorakılıq fərdin rifahına təhlükə yarada bilər.
- **Psixoloji risklər**: Uşağın erkən yaşlarda valideynləri ilə sağlam əlaqə qura bilməməsi gələcəkdə psixoloji problemlərə səbəb ola bilər. Məsələn, John Bowlby-nin araşdırmalarına görə, ana sevgisindən məhrum olan uşaqlar böyüdükdə insanları sevə bilməzlər.

Fərdin inkişafı yalnız özündən asılı deyil. Onun **ailəsi, ətraf mühiti və sosial şərtləri** psixoloji vəziyyətini və gələcək davranışlarını formalaşdırır. Buna görə də, fərdlərin sağlam böyüməsi üçün ailənin funksionallığı artırılmalı, sosial və iqtisadi problemlər azaldılmalıdır.

9.Miqrasiya və şəhərsalma ilə əlaqəli riskləri nümunə göstərməklə təhlil edin.

Ailə quruluşuna təsir edən sosial nizamsızlıq və bərabərsizlik fenomeninin əsas səbəbi, sənayeləşmə dövründə kəndlərdən böyük şəhərlərə köç edən insanların sosial quruluşa təsir etməsidir. Bu köç şəhərlərdə mədəni dəyərlərin və sosial-iqtisadi vəziyyətin dəyişməsinə səbəb olmuşdur. Kəndlərdən şəhərlərə köç edən ailələr, kasıb ərazilərdə və gecəqondularda yaşayırlar. Bu həyat tərzi uşaqların psixoloji və sosial inkişafına mənfi təsir göstərir və cinayət davranışına səbəb ola bilər.

Miqrasiya, fərdlərin bir yerden başqa yerə köç etməsini əhatə edən sosial dəyişiklik prosesidir. Miqrasiya həm sosial və iqtisadi dəyişikliklərin nəticəsi, həm də səbəbidir. Miqrasiyanın vacib elementləri arasında məskunlaşma və köç edən insanları əhatə edən proseslər yer alır. Tarix boyu miqrasiya, cəmiyyətlərin sosial, mədəni, iqtisadi və siyasi formasiyasına təsir edən əhəmiyyətli bir fenomen olmuşdur.

10.Erkən xəbərdarlıq sisteminin əsas problemlərindən bəhs edin və sistemin funksiyalarını praktiki əsasda şərh edin.

Erkən xəbərdarlıq sisteminin əsas problemlərindən biri, fərqli qurumlar arasında əlaqə və koordinasiyanın səmərəli təmin edilməməsidir. Hər qurumun fərqli yanaşmaları olduğu üçün məlumatların düzgün və obyektiv olması təmin edilməlidir. Həmçinin, uşaqlar və ailələr haqqında məlumat bazalarına daxil olmaq hüququ verilərkən, onların maraqları nəzərə alınmalı və informasiya təhlükəsizliyi qorunmalıdır.

Erkən xəbərdarlıq sistemindəki əsas problemlərdən bəziləri:

- Təhsil sistemində risk araşdırmalarının mütəmadi aparılmaması,
- Profilaktik xidmətlərə üstünlük verilməməsi və xidmətlərin bilinməməsi,
- Müəllimlərin dərs yükü səbəbindən şagirdlər və valideynləri ilə kifayət qədər vaxt keçirilməməsi,
- Müfəssəl müşahidələrin aparıla bilməməsi,
- Səhiyyə işçilərinin yoxlama üçün kifayət qədər vaxt ayıra bilməməsi.

Erkən xəbərdarlıq sistemində daha yaxşı qiymətləndirmə üçün sosial işçilərin sayı azdır və xidmətlər arasında əməkdaşlıq çatışmazlığı mövcuddur. Risk idarəetməsi üçün erkən xəbərdarlıq sistemi, uşaqların inkişafını dəstəkləmək üçün məhdud resursları yönəltməli və ailələri müvafiq xidmət modellərinə yönləndirməlidir.

Erkən xəbərdarlıq sistemi, riskləri təsnif edərək izləmə və təqib etməli, məlumat mübadiləsini təmin etməli və ümumi bir dil inkişaf etdirməlidir. Bu, uşaqların sağlam inkişafını dəstəkləmək və sosial xidmətlərə asan giriş təmin etmək üçün vacibdir.

11.Müdafiəyə ehtiyacı olan uşaq anlayışının mahiyyətini izah edin.

"Müdafiəyə ehtiyacı olan uşaq", fiziki, mənəvi və ya təhlükəsizliyi təhdid altındadır. Bu uşaqlar:

1. Ana və ya atasız, hər ikisi olmayan,
2. Anası və ya atası bilinməyən,
3. Anası və ya atası tərəfindən tərk edilmiş,
4. Anası və ya atası tərəfindən laqeydlik göstərilən; fahişəlik, dilənçilik, alkoqollu içki və ya narkotik istifadəsi kimi təhlükəli vərdişlərə məruz qalan uşaqlardır.

Bu çatışmazlıqlardan birinə və ya bir neçəsinə sahib olan uşaqlar qorumaya ehtiyacı olan uşaqlardır və sosial xidmətlərə ehtiyacları var.

12.Cinayət törətmiş uşaqlar üçün həyata keçirilən qoruyucu və dəstəkləyici ehtiyat tədbirlərini açıqlayın.

Məsləhət tədbiri: Uşaqların təhsili və inkişafı ilə bağlı problemləri həll etmək məqsədi ilə verilən rəhbərlik tədbirləridir. Təcrübəli sosial işçilər tərəfindən uşağa və ailəsinə məsləhət verilir. Bu tədbir əsasən Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən həyata keçirilir.

Təhsil tədbiri: Uşağın təhsil almasını təmin etmək və ya müvafiq kurslara yönləndirmək məqsədilə tətbiq olunur. Bu tədbir Təhsil Nazirliyi və Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyinin müvafiq bölmələri tərəfindən həyata keçirilir.

Sağlamlıq tədbiri: Uşağın fiziki və psixoloji sağlamlığını qorumaq və müalicə etmək məqsədilə tətbiq olunur. Alkoqol və narkotik aludəçilərinin müalicəsi də bu tədbirlər arasında yer alır. Səhiyyə Nazirliyi bu tədbirləri həyata keçirir.

Baxım və sığınacaq tədbirləri: Uşaqların ailələrindən kənarda qorunması və ya sığınacaq yeri olmayan uşaqlar üçün nəzərdə tutulub. Baxım tədbiri uşağa qulluq etməyən şəxslər üçün tətbiq olunur, sığınacaq tədbiri isə həyatı təhlükədə olan hamilə qadınlar və uşaqları üçün həyata keçirilir. Bu tədbirlər Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilir.

13.Eriksonun fərdin psixo-sosial inkişafına dair nəzəriyyəsinin ilk üç dövrünü izah edin.

Əsas güvənə qarşı güvənsizlik dövrü (0-1 yaş): Eriksona görə, uşağın psixoloji sağlamlığı üçün əsas güvən hissi vacibdir. Bu hissə həyatın ilk illərindəki təcrübələrdən gəlir. Uşaq, anası və ya baxıcısının ehtiyaclarını qarşılayıb, ona qayğı göstərməsi sayəsində güvən hissi inkişaf etdirir. Əgər uşaq rədd edilir, soyuq qarşılanır və ehtiyacları qarşılanmazsa, güvənsizlik inkişaf edir və gələcəkdə də davam edir.

Sərbəstliyə qarşı şübhə və utanc dövrü (1-3 yaş): Bu dövrdə uşaqlar özlərini müstəqil hiss etməyə başlayır, əşyaları toplamağa, geyinməyə çalışırlar. Əgər valideynlər uşaqlarını çox qoruyursa və onların sərbəstliklərini məhdudlaşdırırlarsa, uşaqların özünə inamı azalır və utanc hissi inkişaf edir.

Təşəbbüskarlığa qarşı günahkarlıq dövrü (3-6 yaş): Uşaqlar özlərini tanımağa və nələr edə biləcəklərini kəşf etməyə çalışırlar. Bu dövrdə uşaqlar suallar verərək maraq göstərirlər. Yetkinlər uşaqların təşəbbüslərini dəstəkləyərsə, uşaqlar özünəinam və təşəbbüskarlıq hissi inkişaf etdirir. Amma əgər uşaqlar cəzalandırılırsa, onlar özlərini günahkar hiss edə bilərlər.

Çalışqanlığa (uğura) qarşı yetərsizlik (uğursuzluq) hissi dövrü (6-12 yaş): Uşağın məktəbə getdiyi bu dövrdə sosial dünyası genişlənir və müəllimlər, dostlar uşağa təsir edir. Uşaqlar uğur qazanmağa, bacarıqlarını göstərməyə çalışırlar. Əgər uşaqlar uğursuz olduqda tənqid edilirsə, onlar yetərsizlik hissi yaşayırlar. Uğurlarını böyüklər və dostları tərəfindən qiymətləndirilən uşaqlar özlərinə güvənir, amma qiymətləndirilməyənlər uğursuzluq hissi yaşayır.

14.İnstitutsional baxım xidmətlərinin çatışmazlıqlarını nümunə göstərməklə əsaslandırın.

İnstitusional baxım - Ailəsi ilə yaşama imkanı olmayan uşaqların dövlət müəssisələrində yaşaması və onlara yetkin şəxslər tərəfindən qulluq edilməsi prosesidir. Bu baxım uşağın fiziki ehtiyaclarını qarşılayır, amma fərdi münasibət, sosial bacarıqlar və təcrübə qazanmaqda çətinliklər yaradır. İnstitusional qayğı uşaqların inkişafına mənfi təsir göstərə bilər, çünki çox sayda uşaq və az sayda işçi ilə idarə olunur. Uşaqların ehtiyaclarını qarşılayacaq qayğı və

təhsil verilməlidir, amma internatlarda böyüyən uşaqlarda fiziki, emosional və sosial problemlər meydana çıxır.

İnstitusional baxımın çatışmazlıqları: İnstitusional baxımda uşaqların "ana məhrumiyyəti" və "stimul çatışmazlığı" yaşaması onların inkişafını ləngidir. Bu uşaqların davranış pozğunluqları, emosional çatışmazlıqlar, təhsildə çətinliklər və sosial problemlər yaşaması müşahidə edilir. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün sosial işçilərin uşaqların düşüncə və diqqət problemləri ilə məşğul olması vacibdir.

Damğalanma: Uşaqların müəssisələrdə qalması onların sosial vəziyyətini pisləşdirə, özünə inamlarını azaldaraq psixoloji problemlərə yol açа bilər. Müəssisədə qalmanın ən böyük təsiri uşaqların fiziki, nevroloji, zehni və dil inkişafına mənfi təsir göstərir.

İnstitusional baxımın müsbət tərəfi: Uşaqlar, ailələrində yaşadıqları mənfi münasibətlərdən və inkişaflarını təhdid edən risklərdən uzaq qala bilərlər. Dövlət, uşağın sağlamlıq problemlərini müalicə etməsini və təhsilini davam etdirməsini təmin edir. Eyni zamanda, ailə ilə əlaqələrin bərpası üçün məsləhət də verilə bilər. Bu şəkildə, institusional qayğı uşağın və ailənin sağlam funksionallıq qazanmasına kömək edir.

15.Uşaqlar üçün institusional baxım xidmətlərini ailə mühitində olan xidmətlərlə müqayisəli təhlil edin.

İnstitusional Baxım Xidmətləri:

İnstitusional baxım, uşaqların valideynləri ilə birlikdə yaşamadığı, dövlət və ya qeyri-dövlət təşkilatları tərəfindən idarə olunan müəssisələrdə təmin edilən xidmətlərdir (məsələn, uşaq evləri).

Üstünlükləri:

1. **Sabit mühit və qaydalar:** Uşaqların həyatı daha düzənli və tənzimlənmiş olur.
2. **Peşəkar dəstək:** Uşaqlara psixoloji, tibbi və sosial dəstək verilir.
3. **Təhlükəsizlik:** Çətin ailə şəraitində olan uşaqlar üçün təhlükəsiz mühit təmin edilir.

Çatışmazlıqları:

1. **Emosional bağın olmaması:** Uşaqlar ailə üzvləri ilə emosional bağ qura bilməzlər.
2. **Fərdi inkişafın məhdudiyyəti:** Uşaqlar ailə qayğısı və sevgisi ala bilmir.
3. **Sosial izolyasiya:** Uşaqlar sosial əlaqələrdən uzaq qalır və inkişaf çətinliyi yaşaya bilərlər.

Ailə Mühitində Xidmətlər:

Ailə mühitində xidmətlərdə, uşaqlar öz ailələri ilə birgə yaşayır və valideynlər onlara baxım və dəstək göstərirlər.

Üstünlükləri:

1. **Emosional dəstək və sevgi:** Ailə uşaqların inkişafı üçün vacib olan sevgi və dəstəyi təmin edir.
2. **Fərdi qayğı:** Ailələr uşaqlarına daha çox diqqət ayıra bilirlər.
3. **Sosial inkişaf:** Ailədə uşaqlar sosial bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Çatışmazlıqları:

1. **Ailə problemləri və zorakılıq:** Ailədaxili zorakılıq və sosial problemlər uşaqlara mənfi təsir edə bilər.
2. **Resurs çatışmazlığı:** Ailələr bəzən uşaqların ehtiyaclarını qarşılayacaq resurslara sahib olmaya bilərlər.
3. **Təhsil və inkişafın məhdudiyyəti:** Ailələr bəzən uşaqların təhsilini və inkişafını təmin etməkdə çətinlik çəkirlər.

16.Himayədar ailə və onun növləri haqqında məlumat verin.

Himayədar ailə – valideyn qayğısından məhrum olmuş uşaqların, dövlətin seçdiyi və nəzarət etdiyi ailələr tərəfindən müvəqqəti və ya uzun müddətli baxıma götürülməsidir. Bu sistem uşaqlara təhlükəsiz və sevgi dolu mühit yaradır və onların fiziki, emosional və sosial inkişafına kömək edir.

Himayədar ailə növləri:

1. **Qısamüddətli himayə:** Uşaq ailəyə müvəqqəti verilir. Bioloji ailə vəziyyətini düzəldənə qədər orada qalır.
2. **Uzunmüddətli himayə:** Uşaq ailədə uzun müddət, bəzən yetkinlik yaşına qədər qalır. Bioloji ailəyə qayıtmaq mümkün olmur.
3. **Təcili himayə:** Uşaq qəfil hadisədən sonra (zorakılıq, ölüm və s.) müvəqqəti ailəyə yerləşdirilir.
4. **İxtisaslaşmış himayə:** Əlilliyi və ya psixoloji problemi olan uşaqlara qulluq edən, xüsusi təlim keçmiş ailələrdir.
5. **Qohumlar tərəfindən himayə:** Uşaq yaxın qohumları (nənə, baba, əmi, dayı və s.) tərəfindən müvəqqəti qayğıya götürülür.

Himayədar ailələrin rolu:

- Uşağın təhsilinə, sağlamlığına və psixoloji vəziyyətinə dəstək olurlar.
- Dövlət onlara maddi kömək edir və bu ailələri nəzarətdə saxlayır.
- Məqsəd uşaqların ailə mühitində böyüməsi və cəmiyyətə uyğunlaşmasıdır.

17.Bir uşağın himayədar ailəyə yerləşdirilməsi məqsədini açıqlayın.

Bir uşağın himayədar ailəyə verilməsi, onun təhlükəsiz və sağlam bir mühitdə böyüməsi üçün edilir. Bu sistem, bioloji ailəsi ilə yaşaya bilməyən və qayğısız qalan uşaqlara sevgi dolu və sabit bir ailə mühiti yaratmağı məqsəd qoyur.

Himayədar ailənin rolu:

- Uşağın fiziki, emosional və sosial inkişafına kömək edir.
- Təhsil, sağlamlıq və psixoloji rifah üçün lazım olan şəraiti yaradır.
- Uşağa sevgi və qayğı verərək, cəmiyyətə uyğunlaşmasına dəstək olur.

Əgər uşaq sonradan bioloji ailəsinə qayıda bilirsə, ona bu keçid dövründə kömək olunur. Əgər qayıtmaq mümkün deyilsə, himayədar ailə uzunmüddətli dəstək verir və bəzən bu, övladlığa götürmə ilə nəticələnə bilər.

Bu sistemin əsas məqsədi, uşağın tək qalmamasını və sağlam bir insan kimi formalaşmasını təmin etməkdir.

18.Himayədar ailə olmanın şərtlərini praktiki əsasda izah edin.

Himayədar ailə olmaq üçün bəzi şərtlərə əməl edilməlidir. Dövlət, valideynsiz uşaqları ailə mühitində böyütmək üçün uyğun insanlara etibar edir.

Himayədar ailə olmaq üçün şərtlər:

1. **Yaş və ailə vəziyyəti:**
   - Namizəd yetkin yaşda və psixoloji cəhətdən sağlam olmalıdır.
   - Evli və ya tək yaşayan insanlar müraciət edə bilər.
2. **Maddi və yaşayış şəraiti:**
   - Ailənin maddi durumu sabit olmalıdır.
   - Yaşayış şəraiti uşağın ehtiyaclarına uyğun olmalıdır.
3. **Hüquqi və etik tələblər:**
   - Namizədin məhkumluğu olmamalıdır.
   - Uşaqların hüquqlarına hörmət etməlidir.
4. **Psixoloji və tərbiyə bacarığı:**
   - Uşağa sevgi və qayğı göstərə bilməlidir.
   - Uşağın inkişafına dəstək olmalıdır.
5. **Dövlətə müraciət və təlim:**
   - Dövlət qurumlarına müraciət edilməlidir.
   - Namizədlər psixoloji və pedaqoji təlimlər alırlar.
6. **Nəzarət və məsuliyyət:**
   - Dövlət uşağın inkişafını izləyir.
   - Himayədar ailə uşağa ciddi şəkildə qayğı göstərməlidir.

Nəticə:
Əgər bir şəxs bu şərtləri yerinə yetirirsə, dövlətə müraciət edərək, sənədləri təqdim edir və təlimlərdən keçir. Uyğun sayılarsa, himayəyə götürüləcək uşaqla uyğunlaşdırılır. Himayədar ailə uşağın yalnız fiziki yox, emosional və sosial ehtiyaclarını da qarşılamalıdır.

19.Övladlığa götürənlər üçün tələb olunan xüsusiyyətləri açıqlayın. Övladlığa götürmənin şərtlərini təhlil edin.

Sosial işçinin övladlığa götürmə prosesində rolu

Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyində çalışan sosial işçi, uşaqlarla valideyn namizədləri arasında vasitəçi rolunu oynayır. Onun vəzifəsi uşağın ailəyə uyğun şəkildə yerləşdirilməsini təşkil etmək və bu prosesi izləməkdir. Sosial işçi ön görüşmədən başlayaraq, ailəyə yerləşdirmə və monitorinq mərhələlərinə qədər hər addıma cavabdehdir.

Uşağın mənafeyini qorumaq

Əsas məqsəd – uşağın təhlükəsiz və qayğı dolu bir ailəyə verilməsidir. Uşağın həm maddi, həm də mənəvi ehtiyacları qarşılanmalıdır. Övladlığa götürən şəxs uşağa sevgi və qayğı göstərmək bacarığında olmalıdır. Bioloji əlaqə olmasa da, bu münasibət uşaq üçün yeni bir həyatın başlanğıcıdır. Bu səbəbdən valideyn namizədi uşağın maraqlarına zidd davranışlardan uzaq olmalıdır.

Əgər bir şəxs uşağın ehtiyaclarını qarşılaya bilmirsə, daha uyğun bir namizəd seçilməlidir.

Uşağın baxımı və təhsili

Qanuna əsasən, uşağın övladlığa götürülməsi üçün əvvəlcə bir il müddətində onun baxımı və təhsili təmin olunmalıdır. Bu müddət sınaq dövrüdür. Bu zaman sosial işçi ailəni izləyir və münasibətlərin necə inkişaf etdiyini qiymətləndirir.

Digər uşaqların zərər görməməsi

Övladlığa götürmə daha çox uşağı olmayan ailələrə aiddir. Amma uşağı olan ailələr də bu xidmətdən istifadə edə bilər. Əsas şərt – ailənin bütün uşaqlara bərabər və ədalətli münasibət göstərməsidir. Yeni uşaq ailəyə gəldikdə, digər uşaqların da rifahı nəzərə alınmalıdır.

Sosial işçi bu vəziyyətləri diqqətlə qiymətləndirməli və valideyn namizədlərlə birlikdə bütün mümkün riskləri nəzərdən keçirməlidir.

20.Uşaqları ailənin yanında yerləşdirmək prosesini izah edin. "Müvəqqəti Qulluq Müqaviləsi"nə daxil olan öhdəliklərin zəruriliyini əsaslandırın.

Uşağın ailəyə verilməsi və öhdəliklər

Övladlığa götürmək istəyən ailələrə yaş və cins baxımından uyğun uşaqlar təklif olunur. Ailə 3 dəfə seçim təxirə sala bilər, amma üçüncü dəfə uyğun uşaq qəbul edilməlidir. Əks halda sənədlər ləğv olunur.

Uşağı qəbul edən ailə ilə **“Müvəqqəti Qulluq Müqaviləsi”** imzalanır. Bu müqavilə 1 il müddətinə qüvvədədir. Bu dövrdə sosial işçilər ailəni xəbərli və ya xəbərsiz ziyarət edirlər və

hər görüşdən sonra **“Monitorinq Hesabatı”** hazırlanır. Uşaq və ailə haqqında əlavə məlumatlar sosial mühitdən də toplanır.

Ailənin əsas öhdəlikləri:

- Ailə uşaqla öz övladı kimi davranmalı və ona tam qayğı göstərməlidir.
- Məhkəmə qərarı çıxana qədər yaşayış yerini yalnız zərurət olduqda dəyişə bilər.
- Səyahət və ya köçmək istəyirlərsə, əvvəlcədən müvafiq quruma xəbər verməlidirlər.
- Xaricə yalnız icazə ilə gedə bilərlər.
- Ailə istənilən vaxt, xəbərli və ya xəbərsiz edilən ev ziyarətlərini qəbul etməlidir.
- Uşağın müayinəsi, müalicəsi və dərmanları dövlət tərəfindən ödənilir.
- Uşaqla bağlı prosedurlar vaxtında tamamlanmazsa, uşaq geri alınır və ailənin hüququ olmur.

Müddət və nəzarət:

- Bu müqavilə uşağın rəsmi olaraq ailəyə verilməsi və ailə reyestrinə düşənə qədər qüvvədədir.
- Sosial işçi bir il ərzində ailəni izləyir və dəstək verir.
- Bu müddətdən sonra ailə məhkəmə prosesinə başlayır.
- Məhkəmə prosesində sosial işçi və dövlətin nümayəndəsi iştirak edir.

Uşağın rifahı əsasdır:

- Ailədə laqeydlik və istismar olub-olmaması diqqətlə araşdırılır.
- Ailə uşağın qidalanma, qayğı, məhəbbət və təhlükəsizlik ehtiyaclarını qarşılamalıdır.
- Sosial işçi bu dövrdə ailəyə dəstək olur və məsləhət verir.

21.Sosial yardımın mahiyyəti və xüsusiyyətlərini açıqlayın.

Sosial yardım, 19-cu əsrdə ilk tətbiqləri görülmüş və bu gün sosial təminat sistemlərinin əsas hissəsini təşkil edir. Talas sosial yardımları, kasıb və az gəlirli insanların rifahını təmin edən ictimai məsuliyyət prinsipi ilə əlaqələndirir. Sosial yardımlar sosial sığortadan fərqli olaraq, bir tərəfli və mükafatsızdır, yəni faydalananlar əvvəlcə heç bir ödəniş etmirlər. Bu, mükafat rejiminə daxil olmayan və sosial müdafiəyə daha çox ehtiyacı olanlara yönəlmiş bir sistemdir.

Sosial yardımlar dövlət büdcəsi və ya xüsusi vergilər vasitəsilə maliyyələşir və sosial təminatın genişləndirilməsini hədəfləyir. Zamanla sosial yardım yalnız yoxsulları deyil, maddi və mənəvi ehtiyacı olanları da əhatə edir. Sosial yardımın əsas məqsədi, ehtiyacı olan

insanlara yardımla həyatlarını davam etdirmələrinə imkan yaratmaqdır. Yardımın məqsədi, insanların ehtiyacları bitənə qədər gəlir təminatı təmin etməkdir.

22.Yoxsulluq anlayışının izahını verin.

Yoxsulluq, insanların əsas ehtiyaclarını ödəyə bilməməsi kimi təyin edilir. İlk dəfə 1901-ci ildə Seebohm Roventree tərəfindən verilib. Yoxsulluq, insanın yaşaması üçün lazım olan minimum ehtiyacları qarşılayacaq gəlirin çatmaması halıdır. Dünya Bankı yoxsulluğu "minimum yaşayış səviyyəsinin altında qalmaq" kimi təyin edir. BMT isə yoxsulluğu çoxölçülü hesab edir və həm pul, həm də qeyri-pul göstəricilərinə (savadlılıq, sağlamlıq) əsaslanır.

BMT-yə görə, yoxsulluq struktur və müvəqqəti olaraq iki növə bölünür. Struktur yoxsulluq, ölkənin sosial və iqtisadi quruluşuna bağlıdır, müvəqqəti yoxsulluq isə mövsümi amillərdən (işsizlik, inflyasiya) yaranır. Bu gün, iqtisadi rifahın artmasına baxmayaraq, yoxsulluq hələ də böyük bir problem olaraq qalır.

Yoxsulluğun səbəbləri ölkələrin inkişaf səviyyələrinə görə fərqlənir. Amma ümumilikdə, qeyri-kafi istehsal və bu istehsaldan əldə edilən əlavə dəyərin ədalətsiz paylanması yoxsulluğun əsas səbəbidir. Yoxsulluq üç əsas yanaşmaya ayrılır: mütləq yoxsulluq, nisbi yoxsulluq və subyektiv yoxsulluq. Beynəlxalq ədəbiyyatda əsasən mütləq və nisbi yoxsulluq istifadə edilir.

23.Mütləq və nisbi yoxsulluq anlayışlarını müqayisəli şəkildə izah edin.

Mütləq yoxsulluq: İnsanların həyatda qalmaq üçün lazım olan minimum qida, geyim və digər əsas ehtiyacları ödəyə bilmədiyi vəziyyətdir. Bu, adambaşına minimum kalori istehlakı ilə ölçülür. Məsələn, 2400 kalori gündəlik qida istehlakı, mütləq yoxsulluq həddini müəyyən edir. Qida yoxsulluğu, bu minimum kalori istehlakını təmin edə bilməyən ailələrə aiddir. **Qeyri-ərzaq yoxsulluğu** isə qida ilə yanaşı, geyim, sığınacaq, təhsil və səhiyyə kimi digər əsas ehtiyacları da nəzərə alır.

Nisbi yoxsulluq: Cəmiyyətdəki orta yaşam səviyyəsindən aşağı olan vəziyyətdir. Bu vəziyyət, insanların əsas ehtiyaclarını ödəyə bilsələr də, sosial olaraq cəmiyyətin ümumi rifah səviyyəsindən geri qalması ilə yaranır. Nisbi yoxsulluq, gəlir bölgüsünün bərabərsizlik səbəbindən hər zaman mövcud olacaq bir vəziyyətdir. Bu, insanların həyatlarını insan ləyaqətinə uyğun şəkildə davam etdirə bilməsi üçün lazım olan gəlirə malik olmamalarıdır. Nisbi yoxsulluq, təhsil, səhiyyə və digər sosial imkanlara çıxışda çətinliklər yaradır.

24.Sosial və iqtisadi dəstək xidmətləri sahəsində çalışan sosial işçilərin diqqətə alacağı əsas xüsusiyyətləri şərh edin.

Sosial və İqtisadi Dəstək Xidmətləri sahəsində çalışan Sosial İşçilərin nəzərə almalı olduğu xüsusiyyətlər:

- Yardımlar sosial ədalət və hüquqlara əsaslanmalı, iqtisadi dəstək ödənişləri bu prinsiplərə uyğun olmalıdır.

- Ehtiyac meyarları regional şərtlərə uyğun qiymətləndirilməlidir.
- Sosial ədalətə zərər verə biləcək yanaşmalardan qaçılmalıdır.
- Yardımın maaş yox, dəstək olduğunu müraciət edənlərə izah etmək lazımdır.
- Qohumları tərəfindən dəstəklənən uşaqların qorunması üçün sosial xidmətlərdən istifadə edilməlidir.
- Yardım alan insanlara özlərini təmin etmələri üçün digər təşkilatlarla (məşğulluq, peşə hazırlığı) yardım göstərilməlidir.
- Uşağın yaşadığı mühitdəki risklər təhlil edilməli və qoruyucu tədbirlər görülməlidir.
- Sosial yardım prosedurları insanın ləyaqəti və sosial ədalətə uyğun olmalıdır.
- Yardımın uşağın xeyrinə istifadə olunması üçün ən azı altı ayda bir nəzarət və izləmə aparılmalıdır.

25.Ünvanlı Sosial Yardımın (ÜSY) hesablanması və təyin olunması qaydalarını nümunə göstərməklə izah edin.

Ünvanlı dövlət sosial yardımı (ÜDSY) – dövlət tərəfindən aztəminatlı ailələrə aylıq verilən yardımdır. Aztəminatlı ailə, hər bir ailə üzvü üçün orta aylıq gəliri ehtiyac meyarının altındakı ailədir. Ehtiyac meyarı hər il qanunvericiliklə müəyyən edilir. 2023-cü il üçün ehtiyac meyarı 246 manatdır.

Sosial yardım müraciətləri maddi və pul şəklində edilir. 2020-ci ilin aprelinə qədər ünvanlı sosial yardım alan ailə sayı 82 minə çatıb və yardımların orta məbləği 222 manat olub. Yardım bir illik təyin olunur və gəlirlərdə dəyişiklik baş verərsə, 15 iş günü ərzində Nazirliyə məlumat verilməlidir.

Ünvanlı dövlət sosial yardımına müraciət etmək qaydası:

1. Ailəni təmsil edən şəxs ÜDSY üçün müraciət edə bilər. Müraciət üçün aşağıdakı sənədlər lazımdır:
    - Ailə tərkibi haqqında arayış.
    - Notariat orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş ərizə.
2. Müraciət onlayn şəkildə edilə bilər. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin saytından və ya elektron hökumət portalından müraciət edilə bilər.

Ərizə-bəyannamə doldurularkən diqqət etməli məqamlar:

- Ailə tərkibi və ünvanın düzgün göstərilməsi.
- Gəlir və əmlakın dəqiq bəyan edilməsi.
- Əgər 12 ay ərzində kredit götürülüb və ya torpaq payı varsa, məlumat verilməlidir.

ÜDSY-nin təyin olunması və imtina edilməsi: Müraciətlər 15 iş günü ərzində yoxlanır. Əgər məlumatlar uyğunsuzdursa, ÜDSY təyin edilmir. Uyğunsuzluq yoxdursa, ailənin maddi-məişət şəraiti yoxlanır və nəticəyə əsasən yardım təyin olunur.

26.Yaşlılıq problemi haqqında məlumat verin. Yaşlılara təqdim olunan xidmətlərin əsas məqsədlərini açıqlayın.

Dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da yaşlı əhalinin sayı artır. Orta ömür müddətinin uzanması və gənc əhalinin azalması nəticəsində yaşlıların sayı artıb. Bu, gələcəkdə yeni tədbirlər görməyi tələb edəcək. Yaşlı əhalinin artması ilə bağlı əsas problem, bahalı sağlamlıq və qayğı xidmətlərinin necə təmin ediləcəyidir. İnkişaf etmiş ölkələrdə sosial təminat sistemləri yenidən nəzərdən keçirilir və uzunmüddətli tibbi sığorta tətbiq olunur.

Azərbaycanda yaşlılara qulluq xidmətləri Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilir. Yaşlılara təmin edilən əsas xidmətlər arasında institusional qulluq, yaşlı xidmət mərkəzləri və evdə qulluq xidmətləri var. Ahıllar evinə, gündəlik ehtiyaclarını özləri təmin edə bilən, ciddi xəstəliyi olmayan və 70 yaşdan yuxarı olan insanlar qəbul edilir.

Ahıllar evində, yaşlıların tibbi yardımı, sosial və psixoloji dəstəyi, həmçinin fəaliyyətlərini davam etdirmələri üçün xidmətlər həkimlər, tibb bacıları, sosial işçilər və digər mütəxəssislər tərəfindən göstərilir. Ahıllar evində qalan yaşlılar üçün müəyyən ödənişlər edilir və bu ödənişlər yemək, içki və digər xərcləri əhatə edir. Yaşlılar, yataqdan asılı olduqda və daha xüsusi qayğıya ehtiyac duyduqda, xüsusi qayğı şöbələrindən faydalana bilərlər.

Yaşlılıq, fiziki və zehni geriləmə ilə bağlı problemləri də gətirir. Bu dövrdə yaşlılar müstəqilliklərini itirə bilər və uyğunlaşma çətinlikləri ilə qarşılaşa bilərlər. Bu səbəbdən, sosial və psixoloji dəstək çox önəmlidir.

27.Ahıllar evi haqqında məlumat verin. Ahıllar evi işçilərində yaşlı məmnuniyyətini artırmaq üçün lazım olan şəxsi keyfiyyətlər hansılardır?

Cəmiyyətlərdə sürətlə dəyişən sosial və iqtisadi səbəblər, şəhər həyatının xüsusiyyətləri nəticəsində bir çox yaşlı insan həyatlarını ahıllar evində keçirmək məcburiyyətində qalır. Ahıllar evləri, yaşlıların uzun müddət yaşadıqları ailə mühitindən sonra gündəlik həyatlarını davam etdirdikləri yerlərdir. Azərbaycanda yaşlılıq 65 yaşdan başlayır. Bu yaşda, insanlar fiziki cəhətdən güclü olsalar da, gəlirin azalması onların həyatını dəyişdirir.

İnkişaf etmiş ölkələrdə 80 yaş və yuxarı yaşlılar üçün institusional qayğı tövsiyə olunur, amma Azərbaycanda bu qayğı çox erkən yaşlarda başlar. Dövlətə aid ahıllar evləri kimsəsizlərə yardım etmək məqsədi ilə qurulub, özəl müəssisələr isə daha çox qazanc əldə etməyə yönəlib. Ahıllar evlərində yaşlıların gündəlik ehtiyacları, yemək, təmizlik, sosial istirahət və sağlamlıq xidmətləri təmin edilir.

Ahıllar evində çalışan personalın yaşlılara hörmətlə yanaşması və onların seçimlərinə sayğı göstərməsi vacibdir. İşçilər yaşlıların məmnuniyyətini artırmaq üçün diqqət, etibar, empatiya, müsbət münasibət və peşəkar səriştə nümayiş etdirməlidirlər. Bu şəkildə yaşlılar özlərinə göstərilən qayğıdan məmnun olurlar.

28.Yaşlı insanların ahıllar evinə qəbulu üçün tələb olunan şərtləri şərh edin.

Yaşlı insanların Ahıllar evlərinə və Yaşlı Baxım və Reabilitasiya Mərkəzlərinə qəbulü üçün tələblər:

Ahıllar evlərinə qəbul şərtləri:

- 70 yaşdan yuxarı olmaq,

- Gündəlik ehtiyaclarını müstəqil yerinə yetirə bilmək (yemək, içmək, hamam, tualet və s.),
- Ruhi sağlam olmaq,
- Yoluxucu xəstəlik olmamaq,
- Narkotik və ya alkoqoldan asılı olmamaq,
- Sosial və iqtisadi çətinliklərdə olduğunu sosial ekspertiza hesabatı ilə təsdiqləmək.

Yaşlı Baxım və Reabilitasiya Mərkəzlərinə qəbul şərtləri:

- 70 yaşdan yuxarı olmaq,
- Fiziki və əqli geriliyə görə davamlı diqqət və qayğıya ehtiyacı olmaq,
- Zehni sağlam olmaq,
- Yoluxucu xəstəlik olmamaq,
- Narkotik və ya alkoqoldan asılı olmamaq,
- Sosial və iqtisadi çətinliklərdə olduğunu sosial ekspertiza hesabatı ilə təsdiqləmək.

Ahıllar evləri, yaşlıların öz yaşıdları ilə daha yaxşı əlaqə qurmasına və mənalı bir həyat sürməsinə kömək edir. Son illərdə "yerində yaşlanmaq" prinsipi çox müzakirə edilib. Bu prinsipə görə, yaşlılar ev şəraitində yaşamağa davam edə bilər və onlara lazımi dəstək göstərilməlidir. Yaşlılar cəmiyyətdə sosial həyat sürməli və təcrübələrini gənclərlə paylaşmalıdır.

Cəmiyyət əsaslı yaşlı qulluq xidmətləri, erkən ahıllar evi müraciətlərinin qarşısını almaq məqsədini güdür. Bu səbəbdən, müstəqil yaşaya bilən yaşlılar üçün kiçik evlərdə qulluq mühiti yaradılır. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi bu mövzuda araşdırmalar aparır və "Yaşlı Yaşayış Evi" adlı yeni bir model təqdim edir.

Ahıllar evində yaşayan yaşlıların sağlam və keyfiyyətli bir həyat sürməsi üçün onların keçmiş vərdişlərinə, mədəniyyətinə və sağlamlıq vəziyyətlərinə uyğun həyat planları hazırlanmalıdır. Hər bir yaşlı fərdi olaraq öyrənilməli və ona uyğun qayğı və reabilitasiya proqramları hazırlanmalıdır.

29.Yaşlılara Qulluq və Reabilitasiya Mərkəzinin məqsədini və tənzimlənməsi qaydalarını izah edin.

Yaşlılara Qulluq və Reabilitasiya Mərkəzinin əsas məqsədi yaşlıların rahat və təhlükəsiz şəraitdə yaşamasını təmin etmək, sosiallaşmalarına kömək etmək və sağlamlıqlarını qorumaqdır. Bu mərkəzlərdə tənha, xəstə və xüsusi qayğıya ehtiyacı olanlara xidmət göstərilir. Onlar burada tibbi yardım, sosial və psixoloji dəstək alır.

Mərkəzlərdə yaşlılara sosial müdafiə, qidalanma, məişət xidməti, tibbi baxım və reabilitasiya kimi xidmətlər təqdim olunur. Məqsəd, onların tək qalmamasını, daha yaxşı hiss etmələrini və aktiv həyat tərzi sürmələrini təmin etməkdir.

Bu mərkəzlər dövlət və ya özəl qurumlar tərəfindən idarə oluna bilər və qanunlara uyğun fəaliyyət göstərməlidir. Buraya qəbul olmaq üçün müəyyən sənədlər təqdim edilməli, yaşlı insanın sağlamlıq vəziyyəti nəzərə alınmalıdır. Hər bir yaşlıya fərdi yanaşma göstərilir və ehtiyaclarına uyğun xidmətlər təmin edilir. Təhlükəsizlik, rahatlıq və mənəvi dəstək əsas prioritetlərdir.

30.Ölkəmizdə yaşlılara qulluq xidmətlərinin xüsusiyyətlərini və inkişaf tendensiyalarını təhlil edin.

Yaşlılara qulluq və reabilitasiya xidmətlərinin məqsədi, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan yaşlıların güclərini və qabiliyyətlərini yaxşılaşdırmaq, onların fiziki, psixoloji, sosial və iqtisadi cəhətdən dəstəkləməkdir. Həmçinin, onların gündəlik həyatda müstəqil olmalarına kömək etməkdir.

Son illərdə Azərbaycanda ahıllar evləri üçün alternativ qulluq modelləri axtarılır. Müstəqil yaşaya bilən yaşlıların sosial həyatdan təcrid olunmaması üçün kiçik evlərdə qulluq imkanı yaradılır. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən aparılan araşdırma nəticəsində, müstəqil yaşayabilən yaşlılar üçün "Yaşlı Yaşayış Evi" adlı mərkəzlər planlaşdırılır.

Ahıllar evinə qəbul edilən yaşlıların sağlam və keyfiyyətli həyat sürməsi üçün onların keçmiş vərdişlərinə, mədəniyyətinə və sağlamlıq vəziyyətlərinə uyğun həyat planı hazırlanmalıdır. Hər yaşlı insanın fərdi ehtiyaclarına uyğun xidmət alması vacibdir. Buna görə də sosial işçilər hər bir yaşlı ilə ayrı-ayrılıqda görüşərək onların həyat təcrübələrini, maraqlarını və sosial vəziyyətlərini öyrənməli, fərdi baxım və reabilitasiya proqramları hazırlamalıdır.

31.Ailə məsləhətçiliyi haqqında məlumat verin. Ailələrlə yeni işləyən məsləhətçilərin məsləhət zamanı hansı səhv davranışlar göstərəcəyi gözlənilir?

Ailə məsləhətçisi olaraq çalışan sosial işçinin yanaşması müəyyən mərhələlərdən ibarət sistematik bir prosesə əsaslanır. Məsləhətçilər, ailə üzvləri arasında ünsiyyəti yaxşılaşdırmalı, dözümlülük göstərməli və funksional olmayan davranışları dəyişdirməyə çalışmalıdırlar. Çox vaxt məsləhətçilər, fərdlərdən çox münasibətlərə fokuslanır. Ailə məsləhətçisi, özünün də məlumatlı olmalı və keçmiş travmalarını tanımalıdır. Bu, terapevtik münasibətlər zamanı kömək edəcəkdir.

Bəzi məsləhətçilər, yeni işlədikləri ailələrlə problemlər yaşaya bilərlər. Bu problemlər arasında:

1. **Həddindən artıq diqqət**: Prosesin məzmunu daha çox önəmli olmalıdır. Sadəcə suallar vermək deyil, "Necə?" sualına da diqqət yetirmək vacibdir.
2. **Hər kəsi xoşbəxt etməyə çalışmaq**: Terapevtik prosesdə çatışmazlıqlar olacaq. Hamını məmnun etmək mümkün deyil.
3. **Nəticəni tez əldə etməyə çalışmaq**: Dəyişiklik vaxt aparır, sadəcə danışmaqla hər şey dəyişmir.
4. **Bir ailə üzvünə çox diqqət yetirmək**: Ailədə günahkar tapmağa çalışmamalısınız.
5. **Qayğı və diqqət çatışmazlığı**: Məsləhət prosesi zamanı bərabər məsafədə qalmaq, açıq mövqe göstərmək və rahat olmaq vacibdir.

32.Ailə məsləhətində ilk müsahibə prosesini izah edin.

Ailə ilə ilk görüş, ilk təmasdan sonra 48 saat ərzində edilməlidir. Görüşün gecikməsi ailə üzvlərinin fikirlərini dəyişdirə bilər və ya məsləhətə getməmələrinə səbəb ola bilər. Məsləhətçi ailəni tanımadığı üçün qərəzsiz olmağa diqqət etməlidir. İlk görüşdə məsləhətçi hər şeyi bilən bir mütəxəssis deyil, ailə ilə danışıb öyrənməyə çalışmalıdır.

İlk telefon görüşməsi zamanı aşağıdakı mərhələlər izlənməlidir:

1. **Tanışlıq**
2. **Müsahibənin mahiyyəti**
3. **Problemin müəyyənləşdirilməsi**
4. **Sistemə daxil olmaq**
5. **Hədəflər təyin etmək**
6. **Müdaxilə planı hazırlamaq**

Məsləhətçi, ailə üzvü ilə görüşdən əvvəl müvəqqəti fərziyyə quraraq, ailənin həyat dövrü əsasında müəyyən edə bilər. Məsələn, ata ilə uşaq arasında fiziki və psixoloji əlaqə ayrı ola bilər. Məsləhətçi, uşağın məktəbə getməkdən imtina etməsinin səbəbini ana ilə uşağın arasında olan əlaqədə axtara bilər.

Görüş öncəsi məsləhətçilərin cavablandırmalı olduqları üç əsas sual:

1. **Nə oldu?** İlkin diaqnoz qoymağa kömək edəcək.
2. **Niyə belə oldu?** Ailənin dinamikasını anlamağa kömək edəcək.
3. **Nə etmək olar və necə etmək lazımdır?** Müalicə və həll planı qurmağa kömək edəcək.

33.İlk müsahibə prosesində ailə məsləhətçisinin rol və funksiyalarını izah edin.

- Məsləhətçi dəyişiklik üçün uyğun atmosfer yaratmağa cavabdehdir.
- Məsləhətləşmə prosesi həm məsləhətçi, həm də ailənin birgə səylərini tələb edir. Məsləhətçi həm iştirakçı, həm müşahidəçi, həm də inkişaf etdirici rolunu oynayır.
- Məsləhətçi, ailəyə dəstək verir, suallar soruşur və lazım olduqda ailəni təhrik edərək dəyişim prosesində rəhbərlik edir.
- Dəyişiklik sonunda ailənin məsuliyyətidir və onların seçimi ilə baş verir.
- Əgər məsləhətçi ailə ilə yaxşı əlaqə qura bilmirsə, ən az maraq göstərən ailə üzvü məsləhətləşməni dayandıra bilər. Uğursuzluğun səbəbi ailə üzvləri ilə əməkdaşlıq qura bilməməkdir.
- İlk görüşdə ailə üzvləri narahat ola bilərlər, çünki öz problemlərini kənar bir şəxsə açıqlamaq çətin ola bilər. Məsləhətçi bu narahatlığı azaltmaq üçün belə deyə bilər: "Bu görüşün məqsədi özümü təqdim etmək və sizi tanımaqdır. Ailədə bəzi şeylər baş verir və bunlar sizə təsir edir. Bu görüşün sonunda fikirlərimi bölüşəcək və bəzi tövsiyələr verəcəyəm. Hər hansı sualınız varsa, soruşa bilərsiniz."
- İlk görüşdə məsləhətçi aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirməlidir:
    - **Qiymətləndirmə**: Ailə və məsləhətçi bir-birilərini qiymətləndirir və münasibət qururlar.
    - **Tanıtım**: Məsləhət prosesinin məqsədi ailəyə təqdim olunur.
    - **Şikayətlər**: Ailənin şikayətləri və mövcud problemlər araşdırılır.

- **Hədəflər**: Problemləri həll etmək üçün hədəflər təyin olunur.

34.Ailə məsləhətinin orta mərhələsində hansı sual texnikalarından istifadə olunur? Nümunə əsasında izah edin.

Əgər hesabat hazırlanıb və məsləhətləşmə prosesi qurulubsa, bu, orta mərhələni göstərir. Bu mərhələdə məsləhətçilər ailə üzvlərinin və ailənin irəliləməsi üçün dəstək olurlar. Ailə, ən az iştirak edən üzvü qədər məhsuldar olur, buna görə də bütün üzvlərə diqqət yetirilməlidir. Əgər bir ailə üzvü prosesdə iştirak etmirsə, ona tapşırıq verilərək dəvət edilir. İştirak dairəvi sorğu texnikası ilə təşviq olunur, məsələn: "Bu baş verəndə atanız necə davranacaq? Bəs anan nə edər?"

Fərqli sual növləri istifadə edilir:

- **Gələcəyə yönəlik suallar**: Gələcəkdə alternativ davranışlar yaratmaq üçün verilir. Məsələn: "Gələcəkdə daha yaxşı anlaşsanız, nə dəyişər?"
- **Müşahidəçi baxış sualları**: Fərdlərin özlərini müşahidə etmələrini təmin edir. Məsələn: "Həyat yoldaşınız və övladınız mübahisə edəndə nə hiss edirsiniz?"
- **Normativ-müqayisə sualları**: Vəziyyətin qeyri-adi olmadığını göstərir. Məsələn: "Dostlarınızdan biri son uşağını evdən çıxardımı?"
- **Fərq müəyyən etmə sualları**: Bir davranışı parçalayıb seçimi qiymətləndirir. Məsələn: "Daha vacib olan nədir: müdirinizin səhvlərini göstərmək, yoxsa layihəni bitirmək?"
- **Hipotez təqdim edən suallar**: Terapevtik fərziyyələri sınaqdan keçirir. Məsələn: "Ərinizin sizə qəzəbli olduğunu düşünəndə necə sakit olursunuz? Növbəti dəfə bunu desəniz necə olar?"
- **Prosesi dayandıran suallar**: Seansda ani keçid yaradır. Məsələn: "Bu qədər kədərli görünürsünüz, arvadının tərəfini tutduğumu düşünürsünüz?"
- **Gözlənilməz, qarışıq dəyişim sualları**: Davranışın kontekstini dəyişdirərək yeni variantları təklif edir. Məsələn: "Mübahisə etməsəniz necə hiss edərdiniz?"
- **Gizli təklifləri olan suallar**: Müraciətçiyə yeni bir istiqamət göstərir. Məsələn: "Özünüzü geri çəkmək əvəzinə ona qəzəbləndiyini desəniz nə olar?"

35.Ailə quruluşunun funksionallıq baxımından qiymətləndirilməsini praktiki əsasda təhlil edin.

Ailə Məsləhətçisinin İlk Görüşdə Edəcəyi Addımlar

1. Qiymətləndirmə

Ailə və məsləhətçi bir-birlərini tanıyır, münasibət qurmağa

başlayır. Burada ailənin mövcud vəziyyəti, problemləri və

ehtiyacları öyrənilir.

2. Tanıtım

Məsləhətləşmə prosesi ailəyə təqdim olunur. Məsləhətçi kim olduğunu, hansı sahədə işlədiyini və ailəyə necə kömək edə biləcəyini izah edir.

3. Şikayətlərin Dinlənilməsi

Ailənin problemləri və mövcud vəziyyət araşdırılır. Hər bir ailə üzvünün fikirləri öyrənilir və hansı məsələlərin həll edilməsi lazım olduğu müəyyən edilir.

4. Hədəflərin Təyini

Problemlərin həlli üçün məqsədlər müəyyən edilir. Ailə üzvləri ilə birlikdə bu problemlərin necə həll ediləcəyi müzakirə olunur.

Ailə ilə İlk Görüşdə Nələri Nəzərə Almalısınız?

Xidmət Yanaşması və Yardım Təminatı

• Ailə üzvləri məsləhətçini yad biri kimi görə bilər, buna görə də onlarla mehriban və anlayışlı ünsiyyət qurmaq vacibdir.

• Məsləhətçi ailənin etibarını qazanmalı və onlara yardımçı olacağını göstərməlidir.

Özünü Tanıtmaq və Vəzifələrini İzah Etmək

• Məsləhətçi kim olduğunu, hansı ixtisas üzrə çalışdığını və ailəyə necə kömək edəcəyini izah etməlidir.

• Məsləhətləşmə prosesinin necə aparılacağı, ailənin nə gözləyə biləcəyi haqqında məlumat verilməlidir.

Məxfilik Qaydalarının İzahedilməsi

• Məsləhətçi ailəyə bildirməlidir ki, söhbət məxfi saxlanacaq.

• Ancaq bəzi hüquqi hallarda (məsələn, zorakılıq və ya təhlükə varsa) məlumat verilməli olduğunu izah etməlidir.

Ailənin Baxış Bucağından Başlamaq

• Ailə üzvlərinin vacib hesab etdiyi məsələlərdən başlamaq daha effektiv olar.

• Onların istədiyi problemləri müzakirəyə açmaq, rahat danışmağa imkan yaratmaq vacibdir.

Ailə üzvlərini tələsdirməmək

• Hər bir üzvün fikirlərini tam ifadə etməsi üçün kifayət qədər vaxt verilməlidir.

• Onları tələsdirmək əvəzinə, sakit və diqqətli şəkildə dinləmək lazımdır.

Qeydlərin aparılması

• Məsləhətçi söhbət zamanı qeydlər apara və ya ailənin razılığı ilə səs yazısı götürə bilər.

• Bu qeydlər gələcək görüşlərdə ailənin inkişafını izləməyə kömək edəcək.

Ailənin Qiymətləndirilməsi Üçün Müşahidə və Suallar

1. Ailənin Ümumi Görünüşü

• Ailə üzvləri bir-birlərinə hansı münasibəti göstərir?

• Fiziki olaraq bir-birlərinə yaxın və ya uzaq otururlar?

2. Ünsiyyət Bacarıqları

• Ailə üzvləri bir-biri ilə açıq şəkildə danışa bilirlərmi?

• Bir-birlərinin fikirlərinə hörmətlə yanaşırlar, yoxsa tez-tez mübahisə edirlər?

3. Təkrarlanan Nümunələr

• Ailə daxilində hansı vərdişlər və ya dövri münaqişələr mövcuddur?

• Valideynlər uşaqları necə tərbiyə edir?

4. Emosional Vəziyyət

• Ailədə hansı əsas duyğular hakimdir? (məsələn, gərginlik, sevgi, depressiya)

• Ailənin duyğusal vəziyyətini əsasən kim ifadə edir?

5. Stresə Qarşı Reaksiya

• Ailə üzvləri stresli hallarda necə reaksiya verirlər?

• Daha çox qəzəblənirlər, yoxsa problemləri inkar edirlər?

6. Ailə Daxilindəki Alt Qruplar

• Ailədə hansı kiçik qruplar var? (məsələn, ata-oğul, ana-qız, bacı-qardaş)

• Bu alt qruplar ailə daxilində necə işləyir?

7. Ailədə Güc Sahibi Kimdir?

• Ailədə qərarları kim verir?

• Qaydaları kim müəyyənləşdirir və digər üzvlər ona necə reaksiya verir?

8. Ailə Üzvləri Arasındakı Sərhədlər

• Ailə üzvləri bir-birlərinə çox yaxın və ya çox uzaqdırlar?

• Ailə üzvləri müstəqil şəxsiyyət kimi davranır, yoxsa bir-birinə çox bağlıdırlar?

9. Ailənin Həyat Dövrü və Uyğunlaşması

• Ailə indi hansı mərhələdədir? (yeni evlənənlər, uşaq böyüdənlər, yaşlı valideynlər və s.)

• Problemləri bu dövrə uyğun şəkildə həll edirlərmi?

10. Məsləhətçinin Reaksiyası

• Ailə ilə işləyərkən məsləhətçinin öz şəxsi təcrübələri prosesə təsir edirmi?

• Məsləhətçi ailəyə neytral yanaşaraq obyektiv qərarlar verə bilirmi?

Ailə Məsləhətçisi Necə Ümid Yarada Bilər?

• Ailə üzvlərinə problemlərinin həll edilə biləcəyini izah etməlidir.

• “Bu vəziyyət bir gündə yaranmayıb, lakin çalışsanız,dəyişiklik mümkündür” kimi motivasiyaedici sözlər deməlidir.

• Ailənin güclü tərəflərini göstərməli və onların potensialını vurğulamalıdır.

• Ailə üçün mövcud olan dəstək mənbələri haqqında məlumat verməlidir.

Görüşlərin Davamlılığı və Ev Tapşırıqlar

• Məsləhətçi ailəyə neçə görüşün lazım olacağını izah etməlidir.

• Ailənin irəliləyişini izləmək üçün mütəmadi görüşlər təşkil edilməlidir.

• Görüşlərdən sonra ailəyə müəyyən tapşırıqlar verilə bilər.

• Məsələn, ailə üzvlərinə ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müəyyən üsulları tətbiq etmək tövsiyə oluna bilər.

Nümunə ev tapşırığı:

• Bir-birinizi fəal şəkildə dinləyin və hər danışan şəxsin sözlərini düşünərək cavab verin.

• Ailə toplantısı təşkil edin və hər kəsin fikirlərini açıq şəkildə bölüşməsinə imkan yaradın.

Məsləhətçi görüşdən sonra klinik qeydlər aparmalı və ailənin inkişafını izləməlidir. Bu qeydlər növbəti görüşlər üçün əsas olacaq və ailəyə daha effektiv dəstək göstərməyə kömək edəcək.